

До спеціалізованої вченої ради
Д 08.727.04
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26

В І Д Г У К
офіційного опонента
на дисертацію Долгорученко Катерини Олегівни
«Організація та діяльність спеціального апарату пропаганди гітлерівської
Німеччини на території Рейхскомісаріату «Україна» (на матеріалах
спецвідділу «Вінета») : історико-правове дослідження»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень»

Вивчення тексту дисертації, автореферату та наукових праць здобувача, опублікованих за обраною темою, дають підстави для висновку про те, що представлена для рецензування праця становить цілісне історико-правове дослідження проблеми організації та діяльності спеціального апарату пропаганди гітлерівської Німеччини на території Рейхскомісаріату «Україна» (на матеріалах спецвідділу «Вінета»).

Актуальність і значущість теми дисертаційного дослідження Долгорученко К.О. зумовлена не тільки кардинальними змінами в оцінці національної доктрини інформаційної безпеки, а й необхідністю створення дієвого механізму контролю державного інформаційного простору.

У зв'язку з цим виникає необхідність осмислення вітчизняного досвіду у сфері інформаційного протиборства, зокрема, періоду Другої світової війни та гітлерівської окупації українських територій. Результати даного дослідження можуть сприяти розумінню політичних, правових і соціально-психологічних

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Вх. № <u>15</u> " <u>04</u> " <u>2021</u> р.
Основний док. _____
Додаток _____

явищ та процесів не тільки минулого, а й сьогодення, особливо тих, що відбуваються на окупованих східних територіях України, як результат військової та інформаційної агресії Російської Федерації.

Слід зазначити, що ступінь охоплення важливих історико-правових проблем у сучасній науці не є рівномірним: поряд з достатньо розробленими питаннями, існують і малодосліджені. Серед них – і тема, якій присвятила свою роботу Долгорученко К.О. Дослідження такої теми потребувало, в силу низки причин, великих зусиль, копіткої праці і чималої наукової сміливості.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження Долгорученко К.О. підготовлено відповідно до: Доктрини інформаційної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017, та Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 рр., визначених у Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр. (затверджена загальними зборами Національної академії правових наук України 3 березня 2016 р.).

Поставлена автором **мета** відповідає темі дисертаційної роботи, а задачі корелюють з метою. **Об'єкт і предмет** дослідження відповідають анонсованій темі й укладаються у межі наукової спеціальності 12.00.01.

Дисертація спирається на міцну науковознавчу та нормативну базу (всього 300 найменувань). З огляду на комплексний характер багатьох проблем дослідження, дисертантом використано широкий спектр першоджерел - 95 справ з державних архівів України.

Достовірність результатів дослідження знаходить підтвердження їхньою науковою апробацією на науково-практичних конференціях.

Наукова новизна основних положень та висновків дисертації полягає у тому, що на основі аналізу оприлюднених джерел і вперше залучених до наукового обігу архівно-документальних матеріалів з'ясовано питання організації та функціонування спеціального апарату пропаганди гітлерівської Німеччини на території Рейхскомісаріату «Україна» і впливу діяльності його підрозділу – спецвідділу «Вінета» на правосвідомість населення окупованої

території.

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в роботі положення, висновки і рекомендації можуть бути використані у сфері правотворчості, у науково-дослідній роботі, а також в освітньому процесі.

Загальна **структура роботи** в цілому є, на мій погляд, логічною, послідовною, раціональною, обґрунтованою предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Між розділами та підрозділами спостерігається логічний зв'язок, авторка уникає повтору інформації, здійснюючи грамотне взаємопосилання. У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробленості, визначаються об'єкт, предмет, мета і задачі роботи, її методологічна основа та науковознавча база, а також основні положення, що виносяться на захист, підкреслюється наукова новизна та практичне значення отриманих результатів дослідження.

У Розділі 1 «Історіографічні, джерелознавчі та теоретико-методологічні основи дослідження» проаналізовано наукові праці, що торкаються досліджуваної проблематики, на основі чого виокремлено було три етапи розвитку історико-правової думки про предмет дослідження.

Дисертантом було проаналізовано неопубліковані матеріали справ державних архівів України, зокрема, матеріали слідчих справ НКВС, позасудового діловодства, оперативні матеріали правоохоронних органів, з яких знято гриф таємності.

Тут також обґрунтовано вибір теоретико-методологічної основи дослідження, яку авторка звела до сукупності світоглядного діалектичного, загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання.

У Розділі 2 «Особливості організації та діяльності спеціального апарату пропаганди гітлерівської Німеччини на території Рейсхкомісаріату «Україна» проаналізовано нормативно-правові акти міністерства просвіти і пропаганди

Рейху, а також документи вищих органів влади гітлерівської Німеччини на предмет з'ясування питань формування спеціального підрозділу «Вінета», його цілей, завдань, напрямків, методів та форм діяльності.

У Розділі 3 «Вплив пропагандистської діяльності спецвідділу «Вінета» на населення в умовах нацистської окупації» уточнено поняття «правова свідомість» та «юридично значуща поведінка» українського населення, як об'єкти впливу пропагандистської діяльності цієї організації.

Високого рівня **обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків**, сформульованих у даному дисертаційному дослідженні, було досягнуто шляхом застосування широкого методологічного інструментарію, а також вивчення значного за обсягом джерельного масиву.

Новаторською є й спроба автора здійснити аналіз оперативно-розшукових, кримінальних та літерних справ Державного архіву Служби безпеки України, а також відомостей із опублікованих джерел Бундесархіву, у яких міститься інформація щодо організаційно-правового, функціонального та цільового аспектів діяльності спецвідділу «Вінета».

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Положення, що виносяться Криворученко К.О. на захист, видаються мені цілком обґрунтованими, виваженими та такими, що заслуговують на увагу і підтримку.

До найбільш **значимих** положень дисертаційного дослідження, які характеризуються і науковою новизною, можна віднести такі:

1. Положення, що розкривають реалізацію комплексу спеціальних пропагандистських, інформаційно-аналітичних та агентурно-розвідувальних дій спецвідділу «Вінета», які мали на меті формування у цивільного населення пронацистської й антибільшовицької системи цінностей, поглядів, переконань і лояльних (пристосуванських) настроїв, а також деморалізацію та деполітизацію місцевого населення, запобігання розгортанню руху опору проти встановленого режиму окупації (п.2.2 дисертації);

2. Відображенням сутнісно-змістовного аспекту впливу пропагандистської діяльності спецвідділу «Вінета» на правову свідомість українського населення

стала реалізація систематичних прихованих дій інформаційно-маніпулятивного характеру, спрямованих на правосвідомість населення окупованих територій, які мали на меті формування антибільшовицьких і пронацистських поглядів та переконань (п.3.1 дисертації);

3. Умовивід щодо негативного характеру впливу пропагандистської діяльності спецвідділу «Вінета» на юридично значущу поведінку населення окупованих територій, що призвів до формування поведінкових деструкцій. Такими типовими формами прояву злочинної поведінки серед українського населення в умовах нацистської окупації автором було визначено: несення служби українців в органах цивільного управління Рейхскомісаріату «Україна»; пропагандистська, розвідувальна та диверсійна діяльність добровольців із місцевого населення в інтересах окупантів; злочинна участь осіб із місцевого населення у нацистських збройних формуваннях; злочинна участь осіб із місцевого населення у карально-репресивних заходах нацистських окупантів; несення служби у допоміжній українській поліції (інша назва – «Україніше поліцай»); грабежі, які виправдовувались та заохочувались окупантами у разі наявності антисемітських та антибільшовицьких ідейних переконань; добровільне виконання охоронних функцій при місцевих комендатурах; вчинення окремими особами доносів, наклепів з метою вислужництва перед окупаційною владою чи задоволення власних інтересів; викриття та здача у відповідні органи так званих «ворогів режиму» – комуністів чи українських націоналістів та ін. (п.3.2 дисертації).

4. Визначені автором показники ефективності реалізації пропагандистського впливу на населення в умовах окупації, що залежав від об'єктивних (загальне військове становище воюючих держав на Східному фронті й умови окупації, в яких перебувало цивільне населення у конкретний період; рівень матеріального-технічного й фінансового забезпечення діяльності спецвідділу «Вінета»; дефіцит кваліфікованих кадрів під час другого періоду) та суб'єктивних факторів (рівень підготовки агентів; якість інформаційного продукту; правильність і своєчасність вибору та використання пропагандистами

методів і форм маніпулювання суспільною свідомістю; зміни «образу» окупанта в суспільних настроях місцевого населення; психологічні, ментальні, соціальні та культурні особливості сприйняття українським населенням нацистської пропаганди) (п.3.3 дисертації).

Крім вищезазначеного, істотної уваги і підтримки заслуговують й інші положення дисертації.

Апробація дисертаційної роботи та повнота викладу одержаних результатів дослідження в опублікованих працях та авторефераті.

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри, доповідалися на міжнародній та двох всеукраїнських науково-практичних конференціях. Основні положення і висновки викладені у 13 наукових публікаціях, зокрема, 8 статтях у наукових фахових статтях України, двох статтях – у періодичних наукових виданнях інших держав та тезах трьох доповідей, що розміщені у збірках матеріалів науково-практичних заходів. Автореферат достатньою мірою відбиває зміст та основні результати дисертаційного дослідження.

Недоліки та ступінь їх впливу на дисертацію в цілому. Наукові положення і висновки, що сформульовані дисертантом, є переконливими та достатньою мірою обґрунтованими. Водночас, поряд із загальною позитивною оцінкою, слід висловити деякі зауваження щодо окремих положень дослідження, котрі вимагають уточнення, додаткової теоретичної аргументації або ж можуть скласти предмет дискусії.

1. Так, зокрема, здобувачем не зовсім точно визначено предмет дослідження, свідченням чого є зміст роботи, в межах якого висвітлюються питання не лише організації та функціонування спеціального апарату пропаганди гітлерівської Німеччини на території Рейхскомісаріату «Україна», але й впливу пропагандистської діяльності спецвідділу «Вінета» на правосвідомість населення окупованих територій.

2. Як позитивну можна оцінити спробу автора розкрити зміст понять, що відображають окремі види, форми та методи діяльності спецвідділу «Вінета»

міністерства просвіти і пропаганди гітлерівської Німеччини на території Рейхскомісаріату «Україна». Водночас, автором не запропоновано дефініцій понять «форми діяльності спецвідділу «Вінета» та «методи діяльності спецвідділу «Вінета».

3. Зміст роботи не дає відповіді на питання щодо відмінності інформаційного впливу, здійснюваного спецвідділом «Вінета», від впливу інших, зокрема, цивільних органів Ресхкомісаріату «Україна».

4. Недостатньо обґрунтованим видається умовивід дисертантки про те, що найбільш поширеними видами деформації правової свідомості українського населення окупованих територій, як результату деструктивного впливу пропагандистської діяльності спецвідділу «Вінета», стали «морально-правовий конформізм», «правовий нігілізм» та «перероджена правосвідомість».

5. Сформульовані автором умовиводи не дають однозначної відповіді на питання, чи вплинула діяльність спецвідділу «Вінета» на відносне зменшення опору місцевого населення німецьким військам та окупаційному режиму?

Водночас, висловлені зауваження є певною мірою спірними і не впливають на загальну позитивну оцінку наукової праці, мають на меті акцентувати увагу авторки на окремих дискусійних моментах та можуть слугувати напрямами подальшої наукової розробки даної проблеми.

Загальний висновок: дисертаційна робота Долгорученко К.О. на тему: «Організація та діяльність спеціального апарату пропаганди гітлерівської Німеччини на території Рейхскомісаріату «Україна» (на матеріалах спецвідділу «Вінета»): історико-правове дослідження» є завершеним науковим дослідженням, яке містить такі теоретичні положення і висновки, що характеризуються значним рівнем наукової новизни, достатньою мірою обґрунтованості та достовірності і є суттєвим вкладом у науку історії держави та права України.

Робота відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року

№ 567, а її авторка – Долгорученко Катерина Олегівна – за умови належного публічного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.0 1 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент

головний науковий співробітник

Інституту законодавства Верховної Ради України,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України,

заслужений юрист України

« » лютого 2021 р.

О.Н. Ярмиш

